

együtt kifejezni. Sok felvilágosítást nyújt erre nézve a mordvin nyelv, lásd Nyelvtudom. Közlem. I. 443. stb. lapjain, különösen a 444. lapján.

Van az Értesítő azon füzetében, melyben Szilády Áron és Törkos Sándor urak értekezései vannak, még Finály Henrik úr ily czimű értekezése is: *Ismét a magyar nyelv szótára*, mely tavál július 16-kán terjesztették az akademia elé. Az itt (a 105. lapon) olvasható indítvány után igenesen kötelességgé van téve, összegyűjteni, és közzétenni a szótár iránti észrevételeket. Az indítvány szándékát, úgy hiszem, csak előmozdítom, ha czentül az *Ismertető részben* rovatot nyitok az észrevételeknek (ha jut nekik hely), s lassankint rendbe szedem azokat; hogy így rendezve, talán meg is szűrve, világosabban tüntessék ki, mit akarnak, s helyest akarnak-e?

H. P.

VADRÓZSÁK.

Székely népköltési gyűjtemény. Szerkeszti *Kriza János*. Első kötet. Kolosvárt 1863. Nagy 8-adrét VIII. és 577. lap. Ára 2 ft 50 kr.

Kriza úr így szól az Előszóban: „Emlékezhetik még egy-egy olvasóm: húsz éve maholnap, *Vadrózsa* czim alatt kiadandó népköltemények pártolására hívtam volt fel a nagy közönséget. A pártolás nem lön, s az akkori idők más irányú törekvései miatt tán nem is lehetett oly hatás, hogy annak melegétől kinyílhatott volna a vad bimbócska, — s miért tagadnám? ő maga is mind gyöngébbnek kezdette volt magát érezni, minthogy az irodalom díszkertébe való átültetését méltán kívánhatta volna, midőn a Kisfaludy-Társaság megbizásából Erdélyi által szerkesztett Gyűjtemény is csak egy buzgó hazafi áldozata mellett jelenhetett meg. S ekkor bekövetkeztek a nemzeti remények szintoly nagyszerű öröm- mint bánatnapjai, egyiránt kezdvezőtlen kor csendesebb kedélyállapotot igénylő munkák folytatására.

„Idő múltával, midőn az újra föleszmélt nemzet lelke mélyebben szállott magába, hogy saját nemzeti lényét a romboló vészek ellenében minden gyökszálaiban erősítse és megszilárdítsa, s e célból egyedül vérében való, saját idomot és üde-szint adó népi elemek-

kel táplálja : magam is újult ügyekezettel fogtam hozzá a székely népelme virágainak, vagy ha úgy neveznem szabad lesz, vadrózsáinak gyűjtéséhez, kiterjesztve most figyelmemet mindenre, mi az ősi népvirányon sajátságosnak látszhatott, az egyszerű szótól, sőt ennek betűhangjától a népbölcséletet vagy elmeélt tartalmazó közmondásig ; egy vidor táncz-szótól vagy daltól a remek alkotó ó-székely balládáig ; egy gyermekes néptalánytól a nép phantasiáját erősebben foglalkodtató tündérmeséig, szóval : a mi csak a székely nép észjárását s érzés és kifejezés módját a maga valóságában jellemezheti, s főleg költési erejét s annak egy költőibb múltból fenmaradt ereklyéit ismertetheti. Minden fölfedezésre, mely egy-egy böcsösebb népi szellemvirágot, népdalt vagy balladát hozott napfényre, mintha az Énekek éneke szerzőjének szava zendült volna meg lelkemben : *Az én szerelmemeknek szavát hallom, imhol jön ő, sietvén ím ez hegyeken, vigadozván ím ez halmokon.*

„Ily népereklyék teszik *hat* szakaszra osztott Gyűjteményem *egy részét*, s köztük jörendin a *balladák* és rokonneműek fognak figyelmet ébresztetni, a minthogy már is irodalmi méltánylást nyertek. S e nyelvünk- s irodalmunkra nézve megbecsülhetetlen kincsek, mondani termésaranyak, veszőfélben vannak. Egy-egy vers-szakot egyik másik népdalból még hallani olykor, de az egészet a századik éneklő ha tudja, s nem kevés töredék van, hogy egészen már senki sem tudja. Nagy ideje hát, hogy minden nyelv- és irodalombarát ennek a nép szívéen termett kincsnek fölkeresése s öntudatos megőrzésében annál inkább buzgólkodjék, minél ritkábbak lesznek a nép soraiban, a kik azt ösztönszerűleg tovább örizni s ápolni képesek, hogy így a kevésből is, mi még menthető, gyarapodást nyerve nemzeti mivöldésünk, annál sajátabb, nemzetiesebb erőben és színben haladhasson előre. Áll ez az összes *Népszajtságokra* nézve, melyeknek csak egy pár szorosabb értelemben vett osztályát adhatám a negyedik szakban, egy *más kötetre* maradván fenn e szakba illeszthető készletem többi rovata : *a mondák, babonák, álmok, népszokások és ünnepélyek* stb. A *népmesékből* is csak egy maroknyit közölheték ezúttal, mutatványául népünk e nembeli képző erejének, mely még mostan is elég gazdag forrásban buzog fel, gazdagabban a népdalnál, melynek forrását inkább elfojthatja az irodalomból naponként lerakódó dal-tömeg.“ stb.

Ez idézetből is gyaníthatja az olvasó, ki még nem ismeri a

„Vadrózsákat,“ minő kincsel gazdagítá meg irodalmunkat Kriza úr, s hogy azt még egy más kötettel fogja tetézni. De lássuk még közelebbről is az előttünk lévő *első kötetnek* tartalmát :

I. *Balládák, dalok és rokonneműek*, még pedig :

1) *udvarhelyszékiek*, számszerint 291, a 3—136. lap, köztök vannak a gyönyörű balládák : *Kádár Kata, Bátori Bódizsár, Szép Julia*, melyeket már Gyulai Pál a Figyelőben ismertete ; közte van az *ó-székelly regesek dala* is (a 121. lapon a 268. szám alatt), melyet össze lehet vetni a Torkos Sándor úr által a Magy. Nyelvészet V. 335. stb. lapjain közölt „Regéléssel Zala megyében,“ s melyhez Kriza úr az 532—534. lapokon, hivatkozván az idézett zalai regélésre, néhány becses észrevételt, sőt a *regelés* hajdani nagy divatozását tanúsító idézést teszen.

2) *Háromszékiek és erdővidékiek*, számszerint 88, a 137—191. l.

3) *Marosszékiek*, számszerint 66, a 192—222. l.

4) *Vegyesek*, a) a néptől : 40 ; b) ismeretlen szerzőktől : 36 ; c) szombatos énekek : 3 ; d) iroktól, kiket a gyűjtő a jegyzetek közt meg is nevez : 54, — a 223—343. l.

5) *Pótlék* az udvarszékiekhöz, köztök első helyen (a 314. lapon az 584. szám alatt) *Kőmives Kelemenné*, Dévára várának építéséről való gyönyörű monda. Kőmives Kelemenné az urát akarja meglátogatni, s befogat, nem tudván, hogy mi egység lett a kőmivesek közt. Mert :

„Tizönkét kőmijes ésszetanakodék,
Magoss Déva várát hogy fölépítenék,
Hogy fölépítenék félvéka ezüstér,
Félvéka ezüstér, félvéka aranyér.
Déva várossához meg is megjelöntek,
Magoss Déva várhoz hézza is kezdöttek,
A mit raktak délig, leomlott estére,
A mit raktak estig, leomlott rögge're.
Megint tanakodott tizönkét kőmijes,
Falat megálitni, hogy lössz lehetséges,
Míg elvégre ijen gondolatra jöttek,
Egymás között szoross egységöt töttek :
Kinek felesége legelőbb jó ide,
Szép gyöngén fogjuk meg, dobjuk bé a tűzbe,

Keverjük a mészbe gyöngé teste hammát,
Aval álítsuk meg magoss Déva várát.

Kelemenné Dévára ér, köszön a kőműveseknek és férjének, kitül válaszul veszi :

Édös feleségöm, neköd is jó napot!
Hát ide mér' jöttél a veszedelmedre,
Szép gyöngén megfogunk, bédobunk a tűzbe.
Tizönkét kőmijes azt a törvény tötte stb.

Kelemenné hazatér búcsút venni ,asszon baráti'-tól és ,szép kicsi fija'-tól, s visszamegyen sírva Déva vára felé, hol
Megfogák szép gyöngén, bétövék a tűzbe,
Az ő gyöngé hammát keverék a mészbe,
Aval álitták meg magoss Déva várát,
Csak így nyerheték meg annak drága árát.

Kis fija kérdezi a haza térő atyjától, hol van édes anyja?

Mönny é, fiam, mönny é, magoss Déva várra,
Ott van a te anyád, kőfalba van rakva.
Elindúla sírva az ő kicsi fia,
Elindúla sírva magoss Déva várra,
Háromszó kiátá magoss Déva várán :
Anyám, édös anyám, szój bár egyet hézzám!
Nem szólhatok, fiam! mert a kőfal szoritt,
Eröss kövek közzi vagyok béraakva itt. —
Szüve meghasada s a föld is alatta,
S az ő kicsi fia oda beléhulla.

II. T á n c z s z ó k, melyek mind *háromszékiek* és *udvarszékiek*.

III. T a l á l ó s - m e s é k, mindössze csak 116.

IV. N é p s a j á t s á g o k, úgymint: szállásmódok, közmondások; családnevek; keresztnevek; gúnynevek; ló-nevek; ökrök, tehenek, bikák, kosok, kanok, ebek, macskák nevei; mezőerdő- és hegynevek.

V. N é p m e s é k, számszerint 20, a 395—488. l.

VI. T á j s z ó t á r, nagybecsű minden tekintetben; két-hasábos apró betűkkel nyomtatott 32 lapon, a 492—524. l. A tájszótárra nézve megmondja szerző, hogy mindent megtett arra nézve, „hogy a tájszóknak nem csak *lelkét*, igaz értelmét, hanem sajátos *testét*, alakját és hangját is úgy állíthassa elő, mint azok külön vidé-

keiken élni és járnai szoktak. E részben több szó valódi értelmének kitudhatása végett számos ügybarátimmal hosszás levelezéseket is folytattam, s egy-egy ritkább tájszó, mint valamely kiveszésnek indúlt nemesvad tanyájának kifürkészése végett, úgyszólva, hajtóvadászatot rendeztem, míg végre hatalmunkba kerítettük.“ S ha e kisdéd tájszótárt a most megjelenő Nagy szótárral egybevetjük, meglátjuk, mennyi szóval gazdagítja a nyelv szókincsét. Csak az **A** betű alatt ott van *abagos* = szőrösen született gyermek; *abajdok* = izlés és aránynélküli nagy test vagy mű; *ágyni*, melynek származéka *ágyás*, nyomtatásra kiterített gabona, nálunk is szokott, de az ige szokatlan; — *árté* = derék, pompás, p. o. *árté* vendégség, melyeket a szótár írójai nem ismertek; — azonkívül van: *álmottam*, *álmottad*, *álmotta* = álmomban stb., melynek a szótár csak a 3-dik személybelijét hozza fel, de melyet nem kell az ott idézett példákkal a régi bibliafordításból összezavarni, p. o. „látá ő napát *fekette* és *hideglelette*“ = *vidit socrum suam jacentem* stb., mert *álmotta* itt a tájszótárban ellentétét teszi az *imettem*, *imetted*, *imette*-nek, tehát jelenti „in somno“, mint emez „*expergefatum esse*“; — mit Ápaczai Csere János legjobban magyaráz nekünk, midőn írja: „Mert naponként számtalant láttatunk álmunkban érzeni vagy képzeni, a melybe semmi sincs; nincsen is az ilyenformán kételkedőnek semmi bizonyos jele, melylyel álmát *imettétől* bizonyosan megkülönböztethetné.“ — Van *ázalék* = disznó áprolék, mit a Nagyszótár így értelmez: *ázalék* = a növények országából, kerti veteményekből, zöldségből készített ételnemű főzelék. Az *aszat* szó is más a tájszótárban, más a Nagy szótárban. Ebben *aszat* = *aszag* = szemét, holmi aszott gyimgyom, trágya; abban *aszat* = búzaközi tövis neme; nálunk ezt *aczat*-nak nevezik, tavasszal *aczatolják* vagy mácsonyázzák a búzát. — — **A** tájszótár után következnek még

Jegyzetek a közlött szöveghez, végre

Néhány szó a székely nyelvjárásról, melylyel a szerkesztő méltóan fejezi be a kötetet. Hivatkozván mind arra, mit a székelyek nyelvéről imitt-amott találunk, a tudósításokat saját tapasztalása és hírei után (s kinek lehet abban több tapasztalása mint Krizának? vagy kinek van módjában oly biztos híreket és tudomást szerezni, mint neki?) kiegészíti, egyszersmind meghatározza. Mert tudnia kell az olvasónak, hogy a szerkesztő mindenütt a helybeli vagy táj-

beli kiejtés szerint írja és nyomtatja gyűjteményét, ez tehát már maga legteljesebb és leghitelesebb tájnyelv-ismertetés.

A gyűjteménynek kétféle nagy érdeme van. Egy az, hogy a legősibb magyar népnek költését és költői tehetségét rakja szemünk elé, — mi már magában is nagy becsü, ha különben a tartalom mivel sem tűnnék ki. Ámde a székelyek költése az eredetiségen felül még nem kevés darabjainak műbecsével is annyira jeles, hogy néhány díszét nyújtja nekünk a magyar szellem költésének. — Más az, hogy a magyar nyelvnek oly sajátságait tárja ki előttünk, melyeket másutt vagy épen nem, vagy nem ily teljességgel találunk, s melyek nyelvünk tudományában felette sokat érnek. Gyakran fogunk ezen túl reá hivatkozni. Köszönettel tartozik tehát a magyar irodalom és nyelvtudomány Kríza úrnak, hogy fáradtsága, szerelmes gondja és hűsége által létre hozta e gyűjteményt, mely nála nélkül bajosan látott volna napvilágot. De köszönettel tartozunk gróf *Mikónak* is, „ki minden oly ügyön, hol legközelebbi vére, a székely, érdeke van szóban, lelkének egész szerelmével csügg, értesülve e vállalat felől, azt magas figyelmére méltatni s megjelenhetését nemes lelkü áldozatával előre biztosítani kegyes volt.“

Vajha mentül hamarább vehetnők a másik (vagy második) kötetet!

HUNFALVY PÁL.
